

باسمه تعالی

میراث یازدهم

بررسی عملکرد چهارساله دولت تدبیر و امید

ayaronline.ir

شهریور ۹۶

گزارش دوازدهم:

آن سوی مرزها

گزارش عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در دولت یازدهم

فهرست

❖	مقدمه	۱
❖	اقدامات	۲
	تلاش در راستای بین‌المللی‌سازی آموزش عالی	۲
-	امضای تفاهم‌نامه‌های علمی با دیگر کشورها	۲
-	تعامل با کشورهای منطقه	۳
	تعیین تکلیف طرح‌های کلان ملی	۴
	تغییر آیین‌نامه ارتقای استادان	۵
	آغاز مراحل اجرای سند آمایش آموزش عالی	۶
	تدوین لایحه مقابله با تقلب در آثار علمی	۷
	حمایت از دانشگاه‌های غیردولتی و پیگیری خصوصی‌سازی آموزش عالی	۷
	ایستادگی در برابر خواسته‌های غیرقانونی دانشگاه آزاد	۸
-	واکنش دانشگاه آزاد در خصوص یکپارچه‌سازی پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی	۹
	روند پُرنوسان شتاب رشد علمی و افزایش کیفیت مقالات	۹
	موازی کاری وزارت علوم در اجرای قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان	۱۱
❖	امور مغفول	۱۲
	عدم پیگیری مشکلات دانشجویان بورسیه	۱۲
	عدم ایجاد تحول در علوم انسانی	۱۲
	تغییرات مکرر نظام پذیرش دکتری	۱۳
	عدم تدوین سند دیپلماسی علم و فناوری	۱۴
	توجه ناکافی به تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان در دانشگاه‌ها	۱۴
	تحقق نیافتن شعار دانشگاه کارآفرین	۱۵
	حمایت ناکافی از دانشجویان دکتری	۱۵
	کاربردی نشدن پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌ها	۱۶
	تخصیص بودجه پژوهشی به میزانی اندک	۱۶
❖	تحولات مرتبط پیرامونی	۱۹
	ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری	۱۹

- ۱۹.....رشد مهاجرت دانشجویان به آمریکا.....
- ۲۱.....تصویب سیاست‌ها و اولویت‌های علم و فناوری کشور برای بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰.....

❖ مقدمه

وزارت علوم در دولت یازدهم دو وزیر را تجربه نمود؛ در ابتدا «رضا فرجی دانا» سکان وزارتخانه را به دست گرفت؛ در دوران وی حاشیه‌های فراوانی برای آموزش عالی کشور ایجاد شد که گل سرسبد این حواشی را می‌توان «پرونده‌ی دانشجویان بورسیه‌ای» نامید. فرجی دانا سال ۹۳ با رأی مثبت نمایندگان استیضاح شد تا «محمد فرهادی» متصدی وزارت علوم شود. در بازه حضور فرهادی حاشیه‌های وزارتخانه کاهشی محسوس یافت. ناگفته نماند که وی سابقه تصدی سمت‌های وزارت علوم و وزارت بهداشت در دولت‌های چهارم و هفتم را نیز در کارنامه داشت.

فرهادی و یارانش در سال‌های اخیر با معضلات عدیده‌ای دست‌وپنجه نرم کردند؛ کمبود بودجه از این معضلات به شمار می‌رود که یکی از راهکارهای اصلی وزارتخانه برای حل این معضل، خصوصی‌سازی آموزش عالی یا همان دریافت شهریه از دانشجویان بود. هرچند که با اتخاذ این راهکار و نیز جولان دانشگاه آزاد (به‌عنوان یک دانشگاه خصوصی) در فضای آموزش عالی کشور، نمی‌توان انتظار داشت که اتفاقات چندان خوشایندی در انتظار دانشگاه‌ها باشد.

اما فارغ از اقدامات وزارت علوم در برابر معضلات، شاید بتوان عام‌ترین و دقیق‌ترین کلیدواژه‌ای که در توصیف عملکرد فرهادی استفاده کرد، «تلاش برای بین‌المللی‌سازی آموزش عالی» باشد. در دو سال اخیر، هیئت‌های خارجی متعدد دانشگاهی و علمی به ایران آمدند و فعالیت‌های علمی گوناگونی با کشورهای خارجی تعریف شد. این اقدامات در کنار همسویی و همراهی برخی اقدامات این وزارتخانه با یونسکو، به‌خوبی نشان داد که فرهادی و یارانش به دنبال ایجاد پیوند آموزش عالی با «آن سوی مرزها» هستند؛ پیوندی که می‌تواند با فرصت‌ها و تهدیدهای قابل توجهی همراه باشد.

❖ اقدامات

تلاش در راستای بین‌المللی‌سازی آموزش عالی

در دولت یازدهم توسعه فعالیت‌های بین‌المللی و بین‌المللی‌سازی آموزش عالی، در زمره اصلی‌ترین فعالیت‌های وزارت علوم قرار داشت. در این رابطه، سالار آملی، قائم‌مقام وزیر علوم در امور بین‌الملل، در چند سال اخیر بارها^۱ از جهانی‌شدن جهانی‌شدن و فواید آن سخن گفت^۲ و آن را اجتناب‌ناپذیر دانست^۳. گفتنی است که سالار آملی اردیبهشت ماه ۹۵ از نماینده یونسکو درخواست کرد که برای هماهنگی بیشتر با ایران، زمینه تربیت ایرانیان در یونسکو و سپس بازگشت آن‌ها به کشور را فراهم نماید^۴.

وزارت علوم به‌منظور موازنه بین گسترش همکاری‌های علمی با کشورهای غربی و از طرفی توسعه مناسبات علمی با کشورهای منطقه درصدد بین‌المللی‌کردن ۱۵ دانشگاه ایران در برنامه ششم توسعه است^۵. طبق ماده ۶۶ برنامه ششم توسعه تعداد دانشجویان بین‌المللی شاغل به تحصیل در ایران باید از ۲۵ هزار نفر فعلی به ۷۵ هزار نفر افزایش پیدا کند. در این برنامه دانشگاه‌های مختلف سطح‌بندی شده و هر کدام بخشی از بار بین‌المللی شدن را بر دوش می‌کشند. مهم‌ترین نقش هم به دانشگاه‌های برتر تعلق دارد که ۱۰ درصد دانشجویان بین‌المللی در این دانشگاه‌ها به تحصیل خواهند پرداخت^۶.

وزارت علوم برای همکاری‌های دانشگاهی در سطح بین‌المللی کشورهای آلمان، اتریش، فرانسه، روسیه و ایتالیا به‌عنوان کشورهای راهبردی به‌منظور توسعه همکاری‌های علمی برگزید. همچنین کشورهای عراق، افغانستان، سوریه، لبنان، تاجیکستان، کشورهای همسایه و مسلمان به‌عنوان کشورهای حوزه نفوذ در نظر گرفته شد^۷.

- امضای تفاهم‌نامه‌های علمی با دیگر کشورها

یکی دیگر از اقدامات وزارت علوم در زمینه همکاری‌های بین‌المللی، میزبانی اولین اجلاس وزرای علوم و فناوری کشورهای عضو جنبش عدم تعهد در اواخر سال ۹۳ بود که بزرگ‌ترین رخداد دیپلماتیک علمی کشور را رقم زد. وزیر علوم در این کنفرانس سه‌روزه با همتایان خود از کشورهای سوریه^۸، سومالی^۹، تانزانیا^{۱۰}، توگو^{۱۱}، لبنان^{۱۲}، عمان^{۱۳}،

^۱ باشگاه خبرنگاران جوان / کد خبر: ۵۶۲۹۹۴۰

^۲ باشگاه خبرنگاران جوان / کد خبر: ۵۶۲۹۹۴۰

^۳ خبرگزاری ایرنا / کد خبر: ۸۲۰۹۴۵۶۱

^۴ پایگاه اطلاع‌رسانی کمیته ملی یونسکو؛ دسترسی به متن از طریق آدرس کوتاه شده‌ی روبرو: <http://yon.ir/CI>

^۵ خبرگزاری ایرنا / کد خبر: ۸۱۹۸۴۸۳۰

^۶ سازمان امور دانشجویان / کد خبر: ۳۷۱

^۷ روزنامه فرهیختگان / کد خبر: ۶۶۲۵۱

^۸ پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۷۵۴

^۹ پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۴۹۸۲

^{۱۰} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۴۹۷۳

^{۱۱} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۰۹

^{۱۲} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۱۲

^{۱۳} همان

گینه^{۱۴}، جمهوری آذربایجان^{۱۵}، تایلند^{۱۶}، مراکش^{۱۷}، زیمباوه^{۱۸}، صربستان^{۱۹}، بلاروس^{۲۰}، مالی^{۲۱}، بوركینافاسو^{۲۲} و ... دیدار دیدار و گفتگو کرد. نتیجه این دیدارها نیز منجر به تفاهم‌هایی مبنی بر توسعه و گسترش روابط دیپلماتیک ایران با این کشورها گردید^{۲۳}.

سال ۹۴ و ۹۵ نیز وزارت علوم و دانشگاه‌های تابعه آن سال پررفت و آمدی را از نظر دید و بازدیدهای علمی پشت سر گذاشتند. در این سال‌ها، بیش از ۲۵۰۰ نفر از اساتید دانشگاه‌های سراسر جهان و بیش از ۱۰۵ نفر از روسای دانشگاه‌های خارجی به داخل کشور سفر کردند^{۲۴}. همچنین ۲۳۵ پروژه مشترک بین دانشگاه‌های داخل و کشورهای اروپایی در زمینه‌های مختلف تعریف شد^{۲۵}. میزبانی و امضای تفاهم با هیئت‌های ایتالیا^{۲۶}، سوئیس^{۲۷}، اتریش^{۲۸}، آلمان^{۲۹}، ژاپن^{۳۰}، فرانسه^{۳۱}، روسیه^{۳۲} و اتحادیه اروپا^{۳۳} را می‌توان مهم‌ترین اتفاقات این حوزه قلمداد نمود. برگزاری نوزدهمین اجلاس روسای دانشگاه‌های دولتی حاشیه دریای خزر با حضور روسای دانشگاه‌های دولتی کشورهای روسیه، ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان^{۳۴} و سفر چند تن از روسای دانشگاه‌های برتر کشور به روسیه و عراق از دیگر رخدادهای مهم این عرصه در سال ۹۴ بود.

– تعامل با کشورهای منطقه

طبق سیاست‌های کلی علم و فناوری، گسترش همکاری‌ها با کشورهای منطقه و جهان اسلام در دستور کار قرار دارد. با وجود این تأکید اما آن‌طور که باید به کشورهای منطقه پرداخته نشد. نمودار تعداد دانشجویان خارجی جذب‌شده از کشورهای همسایه، از حضور کم‌رنگ برخی کشورهای همسایه حکایت دارد:

^{۱۴} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۴۳

^{۱۵} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۴۱

^{۱۶} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۰۷

^{۱۷} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۴۸

^{۱۸} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۴۰

^{۱۹} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۴۹۷۲

^{۲۰} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۱۰

^{۲۱} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۴۲

^{۲۲} پایگاه خبری تحلیلی عیار آنلاین / کد خبر: ۱۱۵۸۱۱

^{۲۳} خبرنامه دانشجویان ایران / کد خبر: ۱۶۵۷۲۴

^{۲۴} خبرگزاری مهر / کد خبر: 4034031

^{۲۵} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۵۱۱۲۵۰۰۵۳۱

^{۲۶} خبرگزاری ایرنا / کد خبر: ۸۱۷۶۵۱۲۱

^{۲۷} خبرگزاری ایسنا / کد خبر: ۹۴۱۲۰۹۰۶۱۳۱

^{۲۸} پایگاه اطلاع رسانی وزارت علوم

^{۲۹} پایگاه اطلاع رسانی وزارت علوم

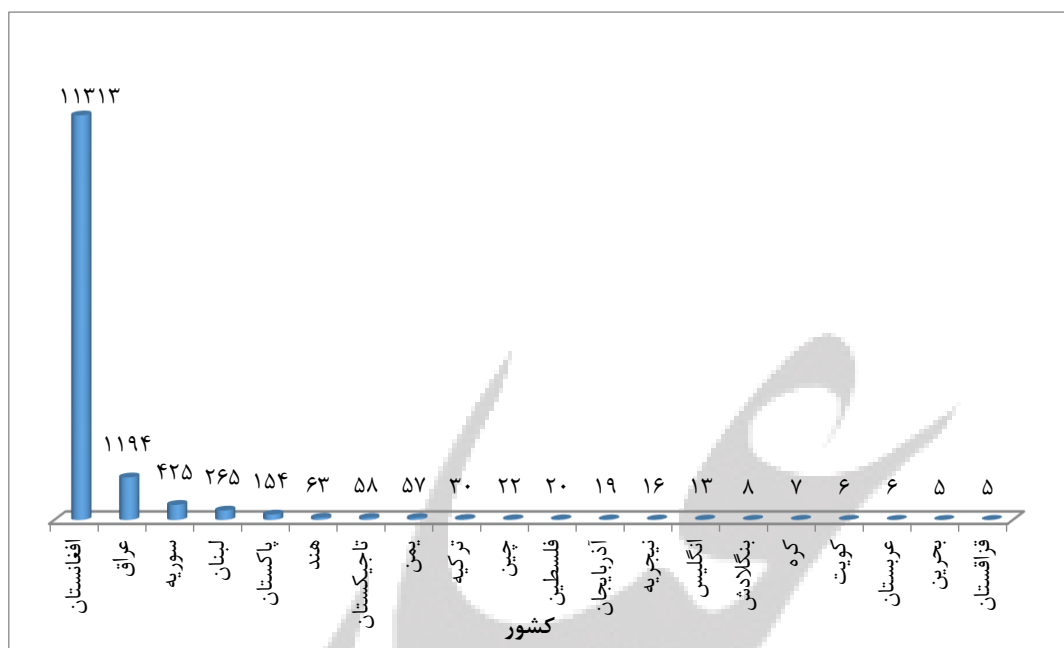
^{۳۰} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۲۹۳۳۱۴۲

^{۳۱} خبرگزاری ایرنا / کد خبر: ۸۱۹۲۸۵۰۳

^{۳۲} پایگاه اطلاع رسانی وزارت علوم

^{۳۳} خبرگزاری ایسنا / کد خبر: ۹۶۰۴۱۳۰۶۸۷۰

^{۳۴} خبرگزاری آنا / کد خبر: ۱۴۰۷۷۰

نمودار ۱- تعداد دانشجویان خارجی در ایران به تفکیک کشورها

در یک نگاه کلی و با بررسی عملکرد وزارتخانه می‌توان گفت که فعالیت‌های بین‌المللی سهم قابل توجهی در میان اقدامات چند سال اخیر داشته است. برگزاری دوره‌های مشترک و تبادل استاد و دانشجو با دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی را نیز باید در رأس این اقدامات پنداشت^{۳۵}. البته با اینکه در ۳ سال گذشته وزارت علوم و دانشگاه‌های مختلف کشور صدها تفاهم‌نامه با سایر کشورها امضا کرده‌اند لکن به گفته سالار آملی، تاکنون ۴۴ درصد این تفاهم‌نامه‌ها اجرایی شده است^{۳۶}. با این اوصاف به نظر می‌رسد از ظرفیت حضور هیئت‌های علمی کشورهای جهان به نحو شایسته بهره‌برداری نشود.

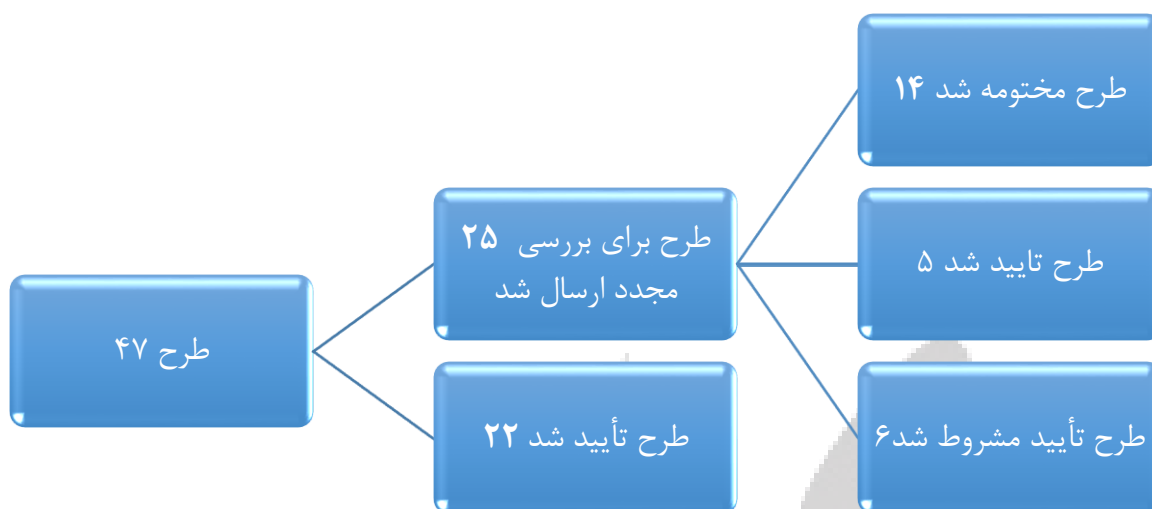
تعیین تکلیف طرح‌های کلان ملی

شورای عتف در سال ۹۳ برای ساماندهی طرح‌های کلان ملی کارگروهی را مسئول بررسی و ارائه گزارشی از میزان پیشرفت این طرح‌ها کرد. نتایج این بررسی‌ها بر اساس گفته احمدی، معاون وزیر علوم، در اردیبهشت ماه ۹۶ به صورت زیر است^{۳۷}:

^{۳۵}خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۵۰۱۳۰۰۰۰۶۶۲

^{۳۶}خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۵۱۲۱۷۰۰۱۰۹۸

^{۳۷}خبرگزاری ایرنا/ کد خبر: ۱۶۸۴ ۸۲۴۳۱۹۳۱

نمودار ۲- نتیجه تعیین تکلیف طرح‌های کلان ملی

به گفته احمدی مشکلی اصلی طرح‌های کلان ملی، تأمین منابع مالی است.^{۳۸} برای حل معضل کمبود بودجه نیز دولت شیوه متفاوت تأمین مالی را در پیش گرفت. درباره این موضوع کاظمی، معاون اجرایی شورای عتف، اواسط اردیبهشت‌ماه ۹۶ از دسته‌بندی طرح‌ها به سه سطح «مرزهای دانش»، «کاربردی» و «تجاری» سخن گفت. همچنین با توجه به اینکه دستگاه‌های اجرایی متقاضی این طرح‌ها هستند، سهم اعتبار پرداختی آن‌ها در هر سطح به ترتیب ۲۰، ۵۰ و ۷۰ درصد تعیین شد.^{۳۹}

تغییر آیین‌نامه ارتقای استادان

سال ۹۴ آیین‌نامه جدید ارتقای اعضای هیئت‌علمی به دانشگاه‌ها از سوی وزیر علوم ابلاغ شد.^{۴۰} به گفته احمدی، معاون وزیر علوم، آیین‌نامه جدید با رویکرد اتصال حوزه‌های آموزش، پژوهش و فناوری به یکدیگر تدوین شده است و این آیین‌نامه به سمت اتصال دانشگاه به حوزه تقاضا حرکت می‌کند.^{۴۱} مهم‌ترین تفاوت آیین‌نامه جدید با آیین‌نامه قبلی، افزایش امتیاز لازم از بند مربوط به مقالات علمی، پژوهشی است. در آیین‌نامه قبلی برای اعضای آموزشی متقاضی دانشیاری و استادی به ترتیب کسب حداقل ۵ و ۷/۵ امتیاز لازم، ضروری بود که در آیین‌نامه جدید به ۲۵ و ۴۰ امتیاز افزایش یافته است. افزایشی که به رویکرد مقاله محوری دامن خواهد زد.^{۴۲}

^{۳۸} باشگاه خبرنگاران جوان / کد خبر: ۵۸۸۵۱۲۲

^{۳۹} خبرگزاری ایسنا / کد خبر: ۹۶۰۲۱۷۱۰۷۹۷

^{۴۰} پایگاه خبری عیار آنلاین / کد خبر: ۱۴۳۷۹۵

^{۴۱} خبرگزاری مهر / کد خبر: ۳۸۸۷۵۶۳

^{۴۲} پایگاه تحلیل و اطلاع‌رسانی علوم انسانی / کد خبر: ۴۷۶۸۹

بنابراین به نظر می‌رسد آیین‌نامه مذکور ضمن حفظ نگاه کمیت‌گرایانه به علم، از رفع شکاف میان مقالات و مسائل کاربردی کشور ناتوان باشد. همچنین در این آیین‌نامه، سازوکار ارتقای اعضای هیئت‌علمی آموزشی و پژوهشی وزارت بهداشت با هم‌تایان خود در وزارت علوم یکسان شده است که همین دلیل باعث همسانی معیارهای ارتقای اساتید رشته‌های مختلف شده است.

آغاز مراحل اجرای سند آمایش آموزش عالی

تدوین سند آمایش آموزش عالی در سال ۸۸ شروع شد اما تا مدت‌ها تدوین این سند به سرانجام نرسید. در بهمن‌ماه ۹۴ پس از ۶ سال، طرح تقدیمی وزارت علوم در ستاد نقشه جامع علمی کشور به تصویب رسید و برای بررسی و اعلام نظر نهایی در دستور کار شورای عالی انقلاب فرهنگی قرار گرفت؛ اواخر اسفند ۹۴ این سند در شورا تصویب و در مردادماه ۹۵ از سوی رئیس‌جمهور ابلاغ گردید. لازم است ذکر شود که تدوین سند آمایش آموزش عالی از سال ۸۸ شروع شده بود.

در این سند نظام آموزش عالی کشور از نظر آمایش سرزمینی به ۱۰ کلان منطقه تقسیم می‌شود و ساماندهی دانشگاه‌های این مناطق، بر اساس ویژگی‌های جغرافیایی آنها صورت می‌گیرد. برخی تکالیف وزارت علوم طبق این سند عبارتند از: تجمیع و ادغام برخی مؤسسات آموزش عالی، رتبه‌بندی و اعتبارسنجی مؤسسات آموزش عالی کشور، ایجاد تناسب میان تحصیل و نیازهای جامعه و تطبیق محتوای دروس دوره‌های آموزش عالی با نیازهای شغلی^{۴۳}. برخی کارشناسان در آن زمان معتقد بودند که سند مذکور بدون اینکه از ظرفیت صنایع و بازار کار مناطق مختلف کشور اطلاع داشته باشد، تدوین شده و اسناد مورداستفاده در آن به ۱۰ سال قبل بازمی‌گردد.

پس از گذشت بیش از یک سال از ابلاغ سند آمایش، در دی‌ماه ۹۵ کلیات سیاست و ضوابط اجرایی آن تدوین گردید و به دانشگاه‌ها ابلاغ شد. بنابراین وزارت علوم برای اجرای سند در ابتدا باید برنامه و آیین‌نامه اجرایی آن را تدوین می‌کرد، که تاکنون این کار صورت نگرفته است.

روند گند اجرایی‌سازی این سند باعث اعتراض قائم‌مقام ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور شد. کبگانیان بهمن‌ماه ۹۵، از عدم گزارش‌دهی وزارت علوم به این ستاد گلایه نمود^{۴۴} و از اجرای ناکامل این سند انتقاد کرد^{۴۵}.

خاطر نشان می‌سازد که اجرای سند آمایش آموزش عالی مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار دارد و اگر این سند به‌طور کامل و صحیح اجرا شود می‌توان به ساماندهی آموزش عالی کشور امیدوار بود.

همچنین سند آمایش در ابتدا دانشگاه آزاد اسلامی را در برنمی‌گرفت و این دانشگاه سند جداگانه‌ای را به شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه نمود؛ اما در ادامه بررسی سند آمایش دانشگاه آزاد در شورا، مسئولان وقت دانشگاه مذکور به دلیل عدم تأمین خواسته‌هایشان، از ارائه سند آمایش جداگانه منصرف شدند^{۴۶}. بنابراین هم‌اکنون دانشگاه آزاد بر طبق تنها سند آمایش مصوب فعالیت می‌کند^{۴۷}.

^{۴۳} سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس/ کد خبر: ۹۸۰۶۲۶

^{۴۴} باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران/ کد خبر: ۷۳۸۱۰۵

^{۴۵} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۸۹۴۹۹۰

^{۴۶} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۸۶۲۱۴۳

^{۴۷} خبرگزاری خانه ملت/ کد خبر: ۳۳۸۸۱۸

تدوین لایحه مقابله با تقلب در آثار علمی

اواخر شهریورماه ۹۵ نشریه ساینس با انتشار گزارشی به موضوع فروش مقاله و پایان‌نامه در ایران پرداخت. پس از آن موضوع تقلب علمی، مورد توجه مسئولین و اصحاب رسانه قرار گرفت. قابل تأمل آنکه حدود یک سال قبل از این اتفاق، (اواخر آذرماه سال ۹۴) لایحه مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی از سوی وزارت علوم تدوین و به هیئت دولت ارسال شد.^{۴۸} هیئت دولت نیز پس از تصویب، این لایحه را به مجلس شورای اسلامی فرستاد.^{۴۹}

در دی‌ماه سال ۹۵ روشن، معاون وزیر علوم، از تصویب لایحه مذکور در کمیسیون قضایی مجلس سخن گفت.^{۵۰} در لایحه فوق دولت تنها راه برخورد با موضوع تقلب علمی را، راه‌حل قضایی عنوان نموده است. همچنین در آن بین استاد و دانشجو نیز تفکیک قائل نشده است. باین‌حال پس از تصویب لایحه در کمیسیون مذکور، کمیسیون آموزش هم بر لایحه فوق دو تبصره اضافه نمود. در تغییرات اعمال‌شده از سوی کمیسیون‌های مذکور، دامنه جرم‌انگاری کاهش یافته و قضایی شدن پرونده آثار متقلبانه نیز منتفی شده است و متخلف در درون دانشگاه و وزارت علوم مجازات می‌شود. علاوه بر این در تغییری دیگر، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی و فناوری دولتی و غیردولتی زیر نظر وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف شدند پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود را در سامانه اطلاعاتی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) ثبت و تأیید کنند.

پس از این تغییرات مجلس در اواخر تیرماه ۹۶، کلیات ماده‌واحد لایحه «پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی» را با ۱۰ تبصره به تصویب رساند.^{۵۱}

تصویب و اجرای این لایحه می‌تواند اتفاق ناگوار تقلب در فضای علمی جامعه را بهبود ببخشد؛ لکن به‌تنهایی قادر به ریشه‌کن کردن خرید و فروش غیرقانونی آثار علمی در کشور نخواهد بود که در صورت نپرداختن به عوامل ریشه‌ای این موضوع، احتمال حرکت بازار کنونی به سمت زیرزمینی شدن و فضای مجازی وجود خواهد داشت.^{۵۲}

حمایت از دانشگاه‌های غیردولتی و پیگیری خصوصی‌سازی آموزش عالی

یکی از سیاست‌های وزارت علوم در دولت یازدهم پیگیری سیاست خصوصی‌سازی در آموزش عالی بود که البته وزارت علوم برای جبران معضل کسری بودجه دانشگاه‌ها این سیاست را اتخاذ کرد. افزایش ظرفیت دوره‌های شهریه‌پرداز همچون دوره شبانه و پردیس‌های پولی جهت جبران کسری بودجه دانشگاه‌ها و نیز حمایت‌های روزافزون وزارت علوم از دانشگاه‌های غیرانتفاعی را می‌توان در این راستا تفسیر کرد.

^{۴۸} خبرگزاری مجلس / کد خبر: ۲۹۰۶۴۸

^{۴۹} پایگاه خبری عیار آنلاین / کد خبر: ۱۶۰۵۵۸

^{۵۰} خبرگزاری ایرنا / کد خبر: ۸۲۳۵۵۴۱۶

^{۵۱} باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران / کد خبر: ۸۱۸۰۹۷

^{۵۲} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۵۱۰۲۸۰۰۱۱۲۹

خاطرنشان می‌سازد که هم‌اکنون ۸۵ درصد از دانشجویان برای تحصیل در دانشگاه شهریه پرداخت می‌کنند و تنها ۱۵ درصد از کل دانشجویان به‌صورت رایگان به تحصیل اشتغال دارند.^{۵۳}

از دیگر برنامه‌های وزارت علوم در زمینه حمایت از بخش خصوصی، جذاب کردن فضای آموزش عالی برای ورود سرمایه‌گذاران به این حوزه است. برای ایجاد این فضا و با توجه به درخواست مؤسسات غیرانتفاعی، در اردیبهشت ماه ۹۴ موضوع حذف کلمه غیرانتفاعی از نام این مؤسسات مطرح شد^{۵۴}. حذف این کلمه از آن جهت مهم است که اموال و سرمایه این مؤسسات در صورت فوت اعضای هیئت مؤسس و انحلال مؤسسات به این هیئت بازمی‌گردد؛ حال آنکه در صورت قید کلمه غیرانتفاعی اموال مذکور متعلق به وزارت علوم است^{۵۵}. در همین رابطه آهون منش، رئیس اتحادیه دانشگاه‌های غیرانتفاعی، در خرداد ۹۶ از نامه وزیر علوم برای تسریع رسیدگی به موضوع حذف واژه غیرانتفاعی در شورای عالی انقلاب فرهنگی خبر داد^{۵۶}.

ایستادگی در برابر خواسته‌های غیرقانونی دانشگاه آزاد

در ۳ سال اخیر دانشگاه آزاد برای جبران کاهش نقدینگی خود سیاست توسعه کمی تحصیلات تکمیلی را در پیش گرفت که با واکنش وزارت علوم روبه‌رو شد. این دانشگاه در سال ۹۳ نسبت به سال ۹۲ ظرفیت پذیرش دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری خود را به ترتیب ۱۳۸ و ۲۷۱ درصد افزایش داد^{۵۷}. دانشگاه مذکور با افزایش ظرفیت مقطع دکتری، ۱۲۰۰۰ دانشجو جذب کرد^{۵۸} که در برخی موارد موجب تشکیل کلاس‌های دکتری با حضور ۱۲۰ نفر شد^{۵۹}. به هر روی افزایش ظرفیت مذکور زمینه‌ای شد تا در سال ۹۳، ۶۷۰۰ کد رشته تحصیلی بدون کسب مجوز از شورای گسترش آموزش عالی در این دانشگاه تأسیس شود^{۶۰}.

این افزایش ظرفیت واکنش وزارت علوم را برانگیخت. در آن زمان معاون وزیر علوم، معتقد بود دانشگاه آزاد قبل از این افزایش ظرفیت و تأسیس ۶۷۰۰ رشته، باید مجوز شورای گسترش آموزش عالی را کسب می‌کرد و بنابراین پذیرش در این رشته‌ها غیرقانونی است و مدرک دانش‌آموختگان آن مورد تأیید قرار نمی‌گیرد^{۶۱}. با این حال در بهمن‌ماه ۱۳۹۴ با توافق‌های صورت گرفته میان دو طرف، کمیسیونی مشترک با حضور وزارت علوم و دانشگاه آزاد مأمور بررسی و صدور مجوز این رشته‌ها شد^{۶۲} و در حدود ۴۸۰۰ رشته مجوز «یک‌بار پذیرش» گرفتند که این مجوز تا مهر ۹۶ اعتبار داشت^{۶۳}.

در تیرماه ۹۶ و همزمان با تغییر و تحولات مدیریتی در این دانشگاه نیز، وزارت علوم پذیرش ۲۸۰۰ رشته را دانشگاه آزاد به دلیل عدم وجود مجوز متوقف نمود. این تعداد شامل ۲۳۰۰ رشته با مجوز یک‌بار پذیرش و ۵۰۰ رشته جدید

^{۵۳} پایگاه خبری فرهنگ نیوز/ کد خبر: ۲۵۶۸۹۸

^{۵۴} خبرگزاری ایسنا/ کد خبر: ۹۴۰۲۰۴۰۱۷۸۰

^{۵۵} خبرگزاری ایرنا/ کد خبر: ۸۲۲۴۳۰۴۲

^{۵۶} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۹۹۷۸۵۹

^{۵۷} پایگاه خبری عبار آنلاین/ کد خبر: ۱۰۹۸۴۳

^{۵۸} خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۴۱۱۰۶۰۰۵۸۲

^{۵۹} روزنامه جوان/ کد خبر: ۷۷۹۰۰۴

^{۶۰} خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۴۰۹۱۷۰۰۱۳۷۱

^{۶۱} خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۵۰۴۲۶۰۰۶۹۷

^{۶۲} پایگاه خبری، تحلیلی خبر آنلاین/ کد خبر: ۵۰۲۱۵۹

^{۶۳} خبرنامه دانشجویان ایران/ کد خبر: ۲۲۱۳۵۵

بود. حذف رشته‌های مذکور منجر به اعتراض دانشگاه آزاد گردید و مناقشه‌ای دیگر را در پی داشت؛ تا جایی که کمیسیون آموزش به این موضوع ورود نمود و با دخالت این کمیسیون، شروطی برای تأیید رشته‌ها در نظر گرفته شد و همانند سال قبل برای بیش از ۱۵۰۰ رشته حذف‌شده دانشگاه آزاد، مجوز یک‌بار پذیرش صادر گردید.^{۶۴}

– واکنش دانشگاه آزاد در خصوص یکپارچه‌سازی پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی

در سال ۹۵ پذیرش دانشجویان دکتری دانشگاه آزاد حاشیه‌هایی را به وجود آورده بود. بر طبق قانون «سنجش و پذیرش دانشجوی تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی» جذب دانشجویان تحصیلات برای همه دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی از سوی سازمان سنجش صورت می‌گیرد که این کار منجر به واکنش دانشگاه آزاد شد و این دانشگاه به‌صورت مستقل اقدام به ثبت‌نام بیش از ۳۰ هزار نفر متقاضی ورود به نمود. این کار باعث گردید اختلافاتی بین وزارت علوم و دانشگاه آزاد ایجاد شود و ادامه آن موجب گردید تا دیوان عدالت اداری نیز به این موضوع ورود نماید. طبق رأی دیوان عدالت اداری در آذرماه ۱۳۹۵، دانشگاه آزاد موظف شد ذیل وزارت علوم پذیرش دانشجوی دکتری داشته باشد.^{۶۵}

در مجموع می‌توان گفت که ایستادگی وزارت علوم در برابر رفتارهای خلاف قانون دانشگاه آزاد، قابل تقدیر است لکن به گفته معاون آموزشی وزیر علوم مصالحه هر ساله با دانشگاه آزاد نمی‌تواند آموزش عالی را به اهداف خود برساند^{۶۶} و باید در این زمینه اقدامات اساسی صورت گیرد.

روند پُرنوسان شتاب رشد علمی و افزایش کیفیت مقالات

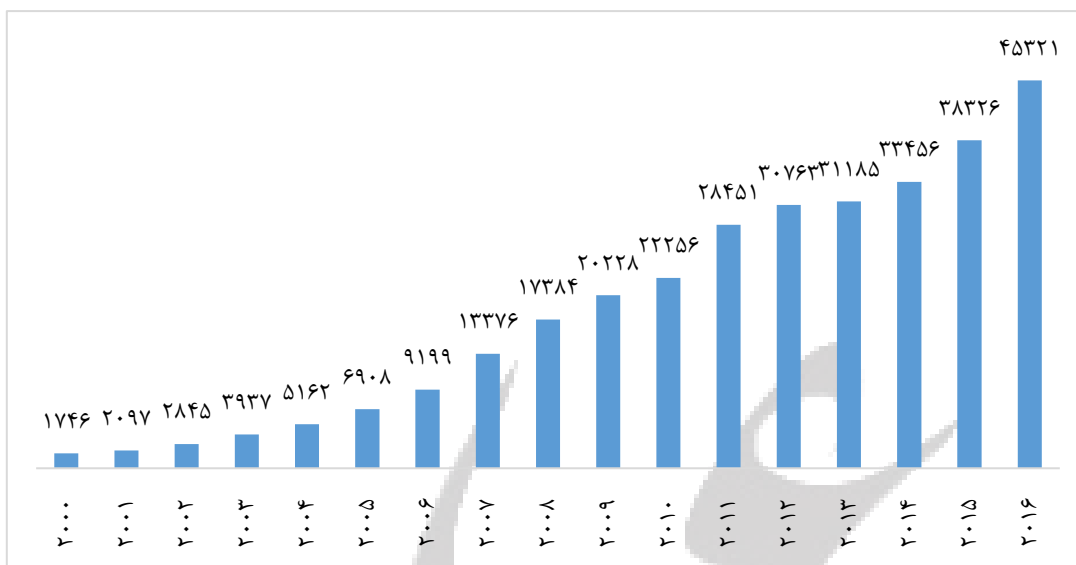
رشد علمی در ۴ سال اخیر روند پُرنوسانی را طی کرده است. در دو سال اول دولت یازدهم با کاهش شتاب تولید مقالات، نگرانی‌هایی از بابت کم‌توجهی به این مقوله از سوی دولت احساس می‌شد تا آنجا که تذکر مقام معظم رهبری را نیز در پی داشت. لکن عملکرد دو سال اخیر کشور در تولید علم جهانی نشان از عزم وزارت علوم برای حفظ جایگاه ایران در بین کشورهای برتر تولیدکننده علم دارد. بر طبق آمار پایگاه استنادی علوم جهان اسلام و بر اساس پایگاه اسکوپوس رتبه علمی ایران در سال ۲۰۱۶ ثابت و بر اساس ISI رتبه ایران از ۱۹ به ۱۷ کاهش یافته است.^{۶۷}

^{۶۴}خبرگزاری ایرنا/کد خبر: ۸۲۵۸۴۵۲۱

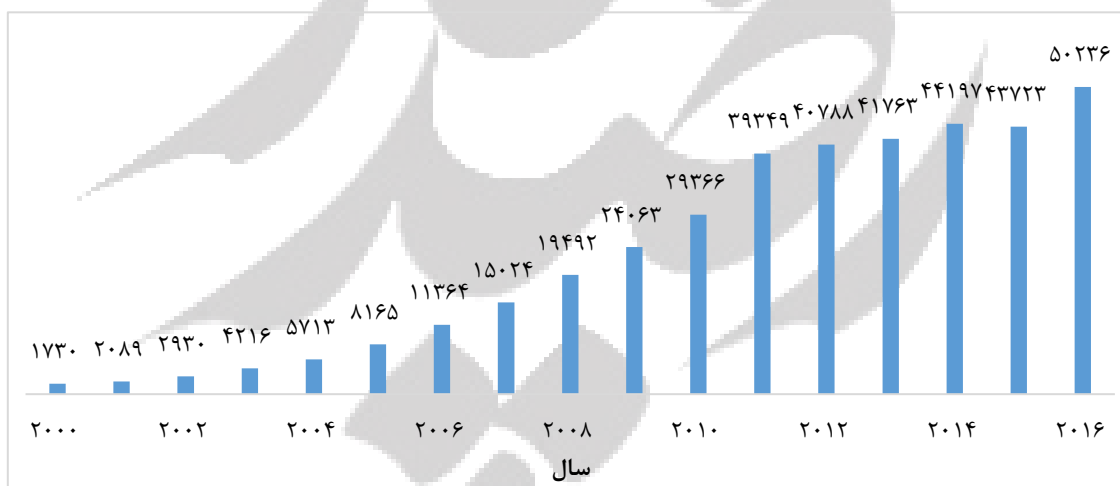
^{۶۵}پایگاه خبری تحلیلی خبر آنلاین/کد خبر: ۶۱۱۶۲۹

^{۶۶}خبرگزاری خانه ملت/کد خبر: ۳۳۸۸۰۴

^{۶۷}پایگاه استنادی علوم جهان اسلام

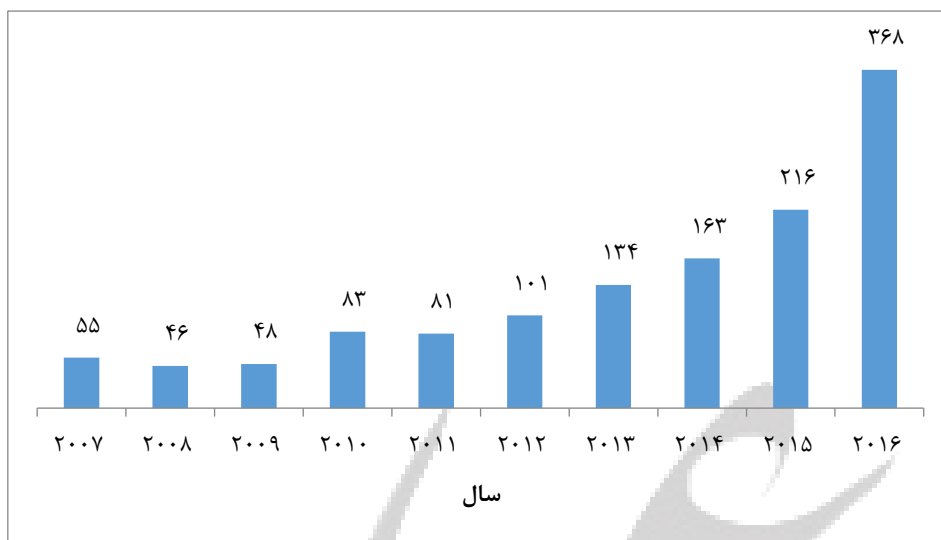
نمودار ۳- کمیت تولید علم کشور بر اساس پایگاه آی‌اس‌آی

نمودار ۴- کمیت تولید علم کشور بر اساس پایگاه اسکوپوس

همچنین بنا به گفته دهقانی، رئیس پایگاه استنادی جهان اسلام، ایران در زمینه بهبود کیفیت مقالات خود نیز عملکرد بسیار مناسبی در سال ۲۰۱۶ داشت و تعداد مقالات کشور، در یک درصد مقالات پر استناد دنیا با هفتاد درصد رشد از عدد ۲۱۶ در سال ۲۰۱۵ به عدد ۳۶۸ در سال ۲۰۱۶ رسیده است.^{۶۸}

^{۶۸} خبرگزاری آنا/کد خبر: ۲۱۸۵۳۱

نمودار ۵- تعداد مقالات یک درصد برتر کشور بر مبنای اطلاعات پایگاه آس‌اس‌آی

موازی کاری وزارت علوم در اجرای قانون حمایت از شرکتهای دانش‌بنیان

اوایل سال ۹۵ وزارت علوم قصد داشت با طرح اصلاحیه‌ای بر آئین‌نامه شرکتهای دانش‌بنیان^{۶۹}، مدیریت امور شرکتهای دانش‌بنیان را به شورای عالی عتف منتقل کند. اما در مصوبه هیئت‌وزیران^{۷۰} این منظور عملی نشد و مسئولیت امور شرکتهای مذکور در اختیار معاونت علمی باقی ماند؛ لکن وظیفه نظارت بر کارگروه صدور مجوز به شرکتهای دانش‌بنیان بر عهده شورای عالی عتف گذاشته شد^{۷۱}. در همین راستا اوایل اردیبهشت‌ماه سال ۹۶ احمدی، معاون وزیر علوم، بیان داشت که بر اساس قانون حمایت از شرکتهای دانش‌بنیان، مدیریت امور مواد قانونی قانون حمایت از شرکتهای دانش‌بنیان زیر نظر شورای عالی عتف است و به همین دلیل «پنجره واحد شورای عالی عتف» در صندوق نوآوری و شکوفایی راه‌اندازی می‌شود. این پنجره وظیفه دارد تا اعتراضات شرکتهای دانش‌بنیان نسبت به عملکرد دستگاه‌ها را پیگیری نماید و از شرکتهای دانش‌بنیان حمایت کند^{۷۲}.

از جمع‌بندی و مرور اخبار به نظر می‌رسد که شورای عالی عتف به دنبال حضور و نقش‌آفرینی در مدیریت شرکتهای دانش‌بنیان است؛ حال آنکه طبق مصوبه هیئت‌وزیران مسئولیت امور این شرکت‌ها بر عهده معاونت علمی قرار دارد.

^{۶۹} دفتر هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران

^{۷۰} اصلاح آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکتهای دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات، مرکز پژوهش‌های مجلس /

کد خبر: ۹۶۶۷۷۹

^{۷۱} خبرگزاری فارس / کد خبر: ۱۳۹۵۰۲۳۱۰۰۰۱۰۸

^{۷۲} باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران / کد خبر: ۷۶۰۹۲۶

❖ امور مغفول

عدم پیگیری مشکلات دانشجویان بورسیه

طرح موضوع دانشجویان بورسیه در سال ۹۲ فضای دانشگاهی را ملتهب و غبارآلوده گرداند. خردادماه ۹۳ بود که صدیقی، معاون وزیر علوم و رئیس سازمان امور دانشجویان در یک نشست خبری از تخلف وزارت علوم دولت دهم در بورس کردن بیش از ۳۰۰۰ دانشجو خبر داد.^{۷۳} حدود یک سال پس از این صحبت، کمیسیون اصل ۹۰ مجلس در فروردین ماه ۹۴ به این موضوع ورود کرد و اعلام نمود که به جز ۳۶ مورد که اطلاعات خود را خلاف واقع درج نموده‌اند، سایر بورسیه‌های قانونی است^{۷۴} که البته این مسئله موردقبول وزارت علوم واقع نشد؛ متعاقب این وقایع رهبر انقلاب در تیرماه ۹۴ با اشاره به حاشیه‌سازی در مورد بورسیه‌ها و لزوم حل این موضوع به دور از جنجال، بیان داشتند که در این خصوص به عده‌ای ظلم شد^{۷۵}.

شهریورماه ۹۴ کمیته‌ای متشکل از نمایندگان وزارتین علوم و بهداشت، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری، شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجلس شورای اسلامی برای حل مشکل دانشجویان بورسیه تشکیل گردید. این کمیته با برگزاری ۳ جلسه به این نتیجه رسید که مشکل ثبت‌نام دانشجویان بورسیه در نیمسال اول تحصیلی ۹۴-۹۵ مرتفع شود.^{۷۶} همچنین دریافت هزینه از دانشجویان بورسیه به صورت موقت متوقف گردد. اما با وجود این مصوبات، مشکلات دانشجویان بورسیه مرتفع نگردید.^{۷۷}

به گفته سلیمی، عضو کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس، در آذرماه ۹۴، پس از این کش‌وقوس‌ها ظاهراً پرونده بورسیه‌ها به قوه قضائیه واگذار شد^{۷۸}. به رغم این واگذاری اما اتفاق قابل توجهی در این باره رخ نداد تا جایی که مقام معظم رهبری تیرماه ۹۶ در دیدار مسئولین قوه قضائیه از روند پیگیری شکایات دانشجویان بورسیه گلایه کردند و فرمودند موضوع به درستی پیگیری نشد و آن کاری که باید انجام می‌شد، محقق نگردید.^{۷۹}

عدم ایجاد تحول در علوم انسانی

طی چهار سال اخیر اقدامات متعددی در راستای بهبود وضعیت علوم انسانی در آموزش عالی انجام شد که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به تأسیس «توسعه پژوهش و فناوری در علوم انسانی و هنر» در تیرماه ۹۴^{۸۰} و نیز بازنگری بیش از ۶۰ برنامه درسی و ایجاد چند رشته‌ی جدید از سوی شورای تحول علوم انسانی^{۸۱} اشاره نمود. همچنین اوایل خردادماه سال ۹۵ پارسانیا، عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی از تدوین پیش‌نویس سند تحول علوم انسانی از سوی شورای تحول

^{۷۳} خبرگزاری ایرنا/کد خبر: ۸۱۱۷۷۰۳۵

^{۷۴} خبرگزاری مهر/کد خبر: ۲۵۳۸۰۱۸

^{۷۵} دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها با رهبر انقلاب؛ تیرماه ۹۴؛

^{۷۶} پایگاه خبری عیار آنلاین/ کد خبر: ۱۴۱۳۰۱

^{۷۷} پایگاه خبری عیار آنلاین/ کد خبر: ۱۳۹۹۴۷

^{۷۸} پایگاه خبری عیار آنلاین/ کد خبر: ۱۶۳۰۰۵

^{۷۹} بیانات در دیدار مسئولان قوه قضائیه؛ تیرماه ۹۶

^{۸۰} پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت علوم/ کد خبر: ۱۲۶۵۵

^{۸۱} خبرگزاری مهر/کد خبر: ۳۹۲۸۵۶۹

علوم انسانی خبر داد^{۸۲}. کار تدوین این پیش‌نویس قریب به دو سال طول کشید اما تاکنون از بررسی آن در شورای عالی انقلاب فرهنگی خبری منعکس نشده است.

می‌توان گفت که اقدامات در خصوص بهبود وضعیت علوم انسانی، آنچنان که باید اثربخش نبوده است؛ در همین رابطه آمارهای موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی از تحصیل حدود ۴۵ درصد دانشجویان در رشته‌های علوم انسانی طی ۴ سال اخیر خبر می‌دهد^{۸۳}. لکن باوجود تعداد زیاد دانشجویان در این حوزه، مقالات بین‌المللی کشور در رشته‌های علوم انسانی تنها ۲ درصد از کل مقالات کشور را تشکیل می‌دهند.

تغییرات مکرر نظام پذیرش دکتری

تغییرات پی‌درپی نظام پذیرش دکتری و برخی مشکلات در جذب دانشجویان تحصیلات تکمیلی موجب شد تا نمایندگان مجلس در اسفندماه ۹۴ قانون «سنجش و پذیرش دانشجوی تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی» را تصویب نمایند. بر طبق این قانون جذب دانشجویان مذکور برای همه دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی از سوی سازمان سنجش صورت می‌گیرد^{۸۴}.

جزئیات نحوه امتیازبندی پذیرش دانشجویان طبق مصوبه مجلس، در جدول زیر قابل مشاهده است:

جدول ۱- جزئیات نحوه امتیازبندی پذیرش دانشجویان دکتری طبق مصوبه مجلس

دکتری پژوهشی محور	دوره دکتری آموزشی و پژوهشی	
٪۳۰	٪۵۰	سهم آزمون متمرکز
٪۲۰	٪۲۰	سهم سوابق آموزشی، پژوهشی و فناوری
٪۳۰	٪۳۰	سهم مصاحبه و سنجش علمی
٪۲۰	-	تهیه طرح‌واره

فارغ از قضاوت درباره مصوبه فوق، باید گفت که طی سال‌های ۹۰ تا ۹۵، نحوه پذیرش دانشجوی دکتری شش مرتبه تغییر کرده است که این تغییرات پی‌درپی موجب سردرگمی دانشجویان خواهد شد.

^{۸۲} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۹۹۰۸۲۱

^{۸۳} پایگاه اطلاع رسانی شورای عالی انقلاب فرهنگی

^{۸۴} پایگاه خبری عیار آنلاین/ کد خبر: ۱۶۲۵۸۵

جدول ۲- تغییرات امتیازدهی نحوه پذیرش دانشجوی دکتری

سال	امتیاز آزمون	امتیاز مصاحبه
۹۰	۸۰	۲۰
۹۱	۸۰	۲۰ (سهم معدل کارشناسی و کارشناسی ارشد)
۹۲	۵۰	۵۰
۹۳	۳۰	۷۰
۹۴	۰	۱۰۰
۹۵	۵۰	۵۰

عدم تدوین سند دیپلماسی علم و فناوری

«گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها» یکی از بندهای مهم در سند سیاست‌های علم و فناوری (ابلاغی رهبر معظم انقلاب در شهریور ۹۳) است.^{۸۵} عملکرد سلیقه‌ای دستگاه‌های مختلف در حوزه دیپلماسی علم و فناوری^{۸۶} لزوم ایجاد قرارگاهی واحد برای دیپلماسی علم و فناوری را گوشزد می‌کند. در همین رابطه تدوین سند دیپلماسی علم و فناوری به‌عنوان نقشه راه توسعه تعاملات بین‌المللی در سال ۹۱ به معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری سپرده شد. این سند در سال ۹۲ تدوین گردید و بعد از دوسال (خردادماه سال ۹۴) در جلسه ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور به تصویب نهایی رسید^{۸۷}. پس از آن نیز برای تصویب به شورای عالی انقلاب فرهنگی فرستاده شد. اما به واسطه برخی مخالفت‌ها، تصویب آن متوقف گشت. در فروردین‌ماه ۹۶ دبیر شورای عالی انقلاب فرهنگی از دستور رهبر معظم انقلاب برای تدوین سند جامع مراودات بین‌المللی آموزش، پژوهش و علم و فناوری کشور خبر داد^{۸۸}. نکته قابل‌تأمل آنکه نسبت این سند با سند دیپلماسی علم و فناوری که سال ۹۴ مصوب شده بود، مشخص نیست. باین‌حال پس از دستور مقام معظم رهبری، تدوین این سند در دستور کار دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی قرار گرفت و تیرماه ۹۶ کلیات آن در شورا تصویب شد^{۸۹}.

توجه ناکافی به تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان در دانشگاه‌ها

آئین‌نامه تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های دانش‌بنیان در تیرماه ۹۵ از سوی وزارت علوم به دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ابلاغ شد.^{۹۰} طبق این آیین‌نامه اعضای هیئت‌علمی اجازه دارند تا بخشی از ساعت موظفی خویش را در شرکت‌های

^{۸۵} پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری

^{۸۷} خبرگزاری ایسنا/ کد خبر: ۹۴۰۳۲۷۱۵۶۷۷

^{۸۸} خبرگزاری تسنیم/ کد خبر: ۱۳۷۰۲۹۶

^{۸۹} خبرگزاری ایسنا/ کد خبر: ۹۶۰۴۲۰۱۱۶۰۴

^{۹۰} باشگاه خبرنگاران جوان/ کد خبر: ۵۶۹۱۸۶۱

دانش‌بنیان فعالیت کنند. علاوه بر این، مطابق آئین‌نامه جدید ارتقا اعضای هیئت‌علمی، اساتیدی که شرکت دانش‌بنیان داشته باشند از امتیاز برخوردار می‌شوند و این امتیاز در روند ارتقا آن‌ها مؤثر است.^{۹۱}

به رغم ایجاد تسهیلات فوق و حمایت صندوق نوآوری و شکوفایی از شرکت‌های دانش‌بنیان، رئیس این صندوق در دی ماه ۹۵ اعلام نمود که تاکنون از دانشگاه‌های کشور درخواستی مطرح نشده است.^{۹۲}

تحقق نیافتن شعار دانشگاه کارآفرین

کارآفرین کردن دانشگاه‌ها یکی از پرتکرارترین کلیدواژه‌های مسئولان وزارت علوم است.^{۹۳} کارآفرین کردن دانشگاه‌ها یا به عبارت دیگر حرکت به سمت دانشگاه نسل سوم را می‌توان به‌عنوان یکی از برنامه‌های مهم فرهادی دانست.^{۹۴} فرهادی در توضیح اقدامات برای کارآفرین کردن دانشگاه‌ها به مواردی همچون بازبینی و بازنگری برنامه‌های درسی، توجه به دوره‌های آموزشی، دوره‌های کارآموزی و کارورزی در دانشگاه‌ها اشاره می‌کند.^{۹۵} لکن در عمل به نظر می‌رسد این اقدامات تأثیری ویژه‌ای نداشت و به رغم تأکید فرهادی و یارانش، در راستای کارآفرین‌سازی دانشگاه‌ها اقدامات مؤثری صورت نگرفت.

حمایت ناکافی از دانشجویان دکتری

حمایت از دانشجویان دکتری یکی از تکالیفی است که شورای عالی انقلاب فرهنگی بر دوش وزارت علوم نهاده است.^{۹۶} در این راستا احمدی، معاون پژوهشی وزارت علوم در سال ۹۳ اعلام کرد که ۴۰ میلیارد اعتبار در آن سال به‌عنوان تسهیلات و در قالب وام برای هدفدار کردن پایان‌نامه‌ها برای دانشجویان دکتری در نظر گرفته شد.^{۹۷} اما این وام به همه دانشجویان دکتری تعلق نمی‌گرفت و مشمول دانشجویان روزانه می‌شد. با این حال در اردیبهشت‌ماه ۹۶ وزیر علوم از افزایش وام ویژه دانشجویان دکتری سخن گفت و عنوان نمود این وام شامل همه دانشجویان این دوره می‌شود.^{۹۸} متعاقب این امر دانشجویان دکتری خردادماه ۹۶ طی نامه‌ای به رئیس‌جمهور از شرایط سخت‌گیرانه اعطای وام به این‌گونه دانشجویان اعتراض کردند. در این نامه تأکید شده بود که وزارت علوم با در نظر گرفتن ضمانت‌های سنگین برای دریافت وام، عملاً دانشجویان دکتری را رها کرده است.^{۹۹}

^{۹۱} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۰۱۱۲۸۸

^{۹۲} روزنامه فرهیختگان/ کد خبر: ۱۰۱۲۷۱

^{۹۳} خبرگزاری ایرنا/ کد خبر: ۸۱۸۸۱۱۱۱

^{۹۴} پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت علوم/ کد خبر: ۳۱۶۹۴

^{۹۵} خبرگزاری آنا/ کد خبر: ۲۲۴۸۱۶

^{۹۶} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۲۳۲۰۶۸۵

^{۹۷} خبرگزاری فارس/ کد خبر: ۱۳۹۳۰۴۲۴۰۰۱۲۶۸

^{۹۸} خبرگزاری مهر/ کد خبر: ۳۹۷۲۹۹۶

^{۹۹} باشگاه خبرنگاران جوان/ کد خبر: ۶۱۱۵۸۱۹

کاربردی نشدن پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌ها

یکی از زمینه‌های ارتباط صنعت و دانشگاه کاربردی شدن پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌ها در دانشگاه است. در ۴ سال اخیر وزارت علوم در این زمینه اقدام به عقد قراردادهایی با وزارتخانه‌های نفت^{۱۰۰}، نیرو^{۱۰۱} و دفاع^{۱۰۲} کرده است تا از این طریق بتواند با انجام پژوهش، گامی در جهت کاربردی کردن پژوهش‌ها بردارد. با این حال به نظر می‌رسد تاکنون این اقدامات به نتیجه نرسیده است. تا آنجا که به گفته احمدی، معاون پژوهشی وزیر علوم در اردیبهشت ماه ۹۵، کمتر از ۱۵ درصد پایان‌نامه‌های دانشجویی کاربردی هستند^{۱۰۳}.

تخصیص بودجه پژوهشی به میزانی اندک

یکی از معیارهای اصلی برای مقایسه پیشرفت‌های علمی و فناورانه، شاخص «شدت تحقیق و توسعه» یا «نسبت اعتبارات تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی» است. این شاخص را می‌توان معیاری از سطح توسعه‌یافتگی نامید. طی سالیان اخیر، متوسط جهانی سهم بودجه پژوهش از تولید ناخالص داخلی (GDP) حدود ۱٫۵ درصد بوده است^{۱۰۴}. جدول زیر وضعیت این شاخص در برخی کشورهای جهان را نشان می‌دهد.

جدول ۳- سهم پژوهش کشورهای مختلف از تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۱۴

کشور	سهم پژوهش از GDP (درصد)
چین	۱٫۹۸
آمریکا	۲٫۷۶
ترکیه	۰٫۸۶
مالزی	۱٫۰۷
کره جنوبی	۴٫۳۶
ژاپن	۳٫۳۵
تایوان	۳٫۰۶

این موضوع در اسناد کلان کشور نیز به‌طور ویژه مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، نقشه جامع علمی کشور و سیاست‌های کلان علم و فناوری نسبت اعتبارات تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی (GDP) باید تا سال ۱۴۰۴ به ۴ درصد برسد. به رغم این تأکیدات، در سال‌های اخیر سهم بودجه پژوهش از تولید

^{۱۰۰}خبرگزاری ایسنا/کد خبر: ۹۵۱۲۰۹۰۶۱۵۴

^{۱۰۱}پایگاه اطلاع رسانی وزارت علوم

^{۱۰۲}باشگاه خبرنگاران جوان/کد خبر: ۵۸۴۸۱۴۹

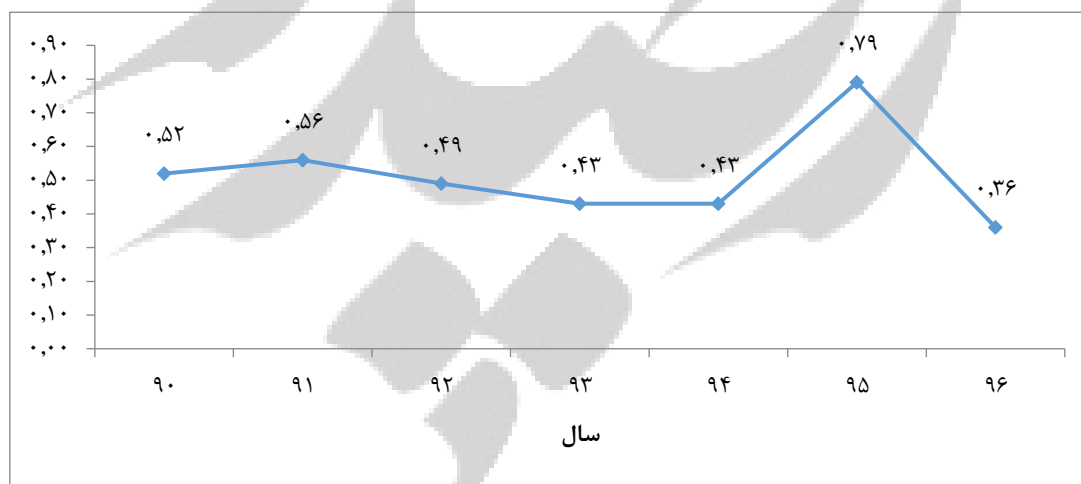
^{۱۰۳}خبرگزاری مهر/کد خبر: ۳۶۱۷۰۲۹

^{۱۰۴}روزنامه خراسان/کد خبر: ۰/۵۳۱۸۱۰/۵/۱۹۲۶۵

ناخالص داخلی کشور از برنامه‌های مذکور عقب ماند. مقدار اعتبارات پژوهشی در بازه زمانی سال ۹۰ تا ۹۶ به صورت زیر قابل مشاهده است:

جدول ۴- مقدار اعتبارات پژوهشی در بازه زمانی سال ۹۰ تا ۹۶ (ارقام به میلیون ریال)^{۱۰۵}

سال	کل اعتبارات پژوهشی مصوب داخلی	تولید ناخالص داخلی	نسبت اعتبارات پژوهشی به تولید ناخالص داخلی
۱۳۹۰	۳۲,۴۷۲,۷۱۶	۶,۲۸۵,۲۵۴,۸۰۶	۰,۵۲
۱۳۹۱	۳۹,۵۵۷,۱۴۲	۷,۰۹۱,۳۸۹,۰۰۰	۰,۵۶
۱۳۹۲	۴۵,۸۰۸,۴۱۲	۹,۳۴۳,۰۷۰,۰۰۰	۰,۴۹
۱۳۹۳	۴۶,۴۷۸,۱۳۸	۱۰,۸۰۷,۴۷۷,۰۰۰	۰,۴۳
۱۳۹۴	۹۰,۱۳۶۹,۵۶	۱۳,۰۷۷,۱۴۱,۸۰۸	۰,۴۳
۱۳۹۵	۱۲۶,۲۵۰,۴۳۲	۱۵,۹۳۰,۹۴۴,۱۷۱	۰,۷۹
۱۳۹۶	۷۷,۲۱۵,۸۸۸	۱۹,۴۱۵,۸۷۷,۳۸۲	۰,۳۹

نمودار ۶- نسبت اعتبارات پژوهشی به تولید ناخالص داخلی کشور

^{۱۰۵}قوانین بودجه سالیانه و بانک جهانی

نباید از نظر دور داشت که ارقام فوق تصویبی هستند و ممکن است به‌طور کامل تخصیص پیدا نکرده باشند؛ در مورد بودجه جدول ۱۴ با میزان ۷ هزار میلیارد تومان، اعتبار تخصیصی در حدود صفر بود^{۱۰۶}. در همین رابطه معاون وزیر علوم، در اسفندماه ۹۵ تخصیص این بودجه را زیر نیم درصد اعلام کرد^{۱۰۷}.

^{۱۰۶} خبرگزاری ایسنا/کد خبر: ۹۶۰۴۱۴۰۷۲۳۲

^{۱۰۷} خبرگزاری آنا/کد خبر: ۲۰۶۴۴۴

❖ تحولات مرتبط پیرامونی

ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری

مقام معظم رهبری در بیست و نهم شهریورماه سال ۹۳، در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست‌های کلی «علم و فناوری» را ابلاغ کردند^{۱۰۸}. ایشان سیاست‌های مذکور را در چهار عنوان «جهاد مستمر علمی با هدف کسب مرجعیت علمی و فناوری در جهان»، «بهبودسازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی»، «حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری» و «تحقق دانشگاه اسلامی، تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری» تعیین نمودند و برای هر یک سرفصل‌هایی نیز مشخص کردند.

روند رو به رشد مهاجرت دانشجویان به آمریکا

نخبگان هر جامعه به نوعی سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی محسوب می‌شوند؛ از این حیث تلاش برای نگهداشت و حمایت از ایشان حائز اهمیت است. در این رابطه اطلاع از آمار دقیق مهاجرت نخبگان و عوامل خروج آن‌ها می‌تواند مسئولین کشور را در برنامه‌ریزی صحیح جهت نگهداشت نخبگان یاری دهد^{۱۰۹}.

بر اساس آمار پایگاه اطلاع‌رسانی یونسکو تا تاریخ مردادماه ۹۶، جمهوری اسلامی ایران بیش از ۵۳ هزار نفر دانشجوی مقیم کشورهای مختلف جهان دارد. در جدول زیر لیست کشورهایی که میزبان بیش از هزار دانشجوی ایرانی هستند آورده شده است^{۱۱۰}:

^{۱۰۸} پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری

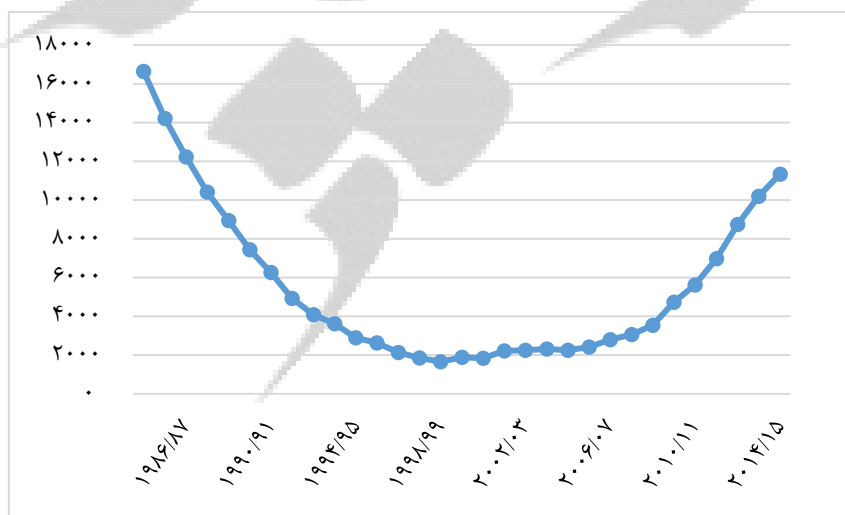
^{۱۰۹} خبرگزاری ایسنا/ کد خبر: ۹۴۰۶۰۳۰۱۵۳۳

^{۱۱۰} پایگاه اطلاع‌رسانی یونسکو

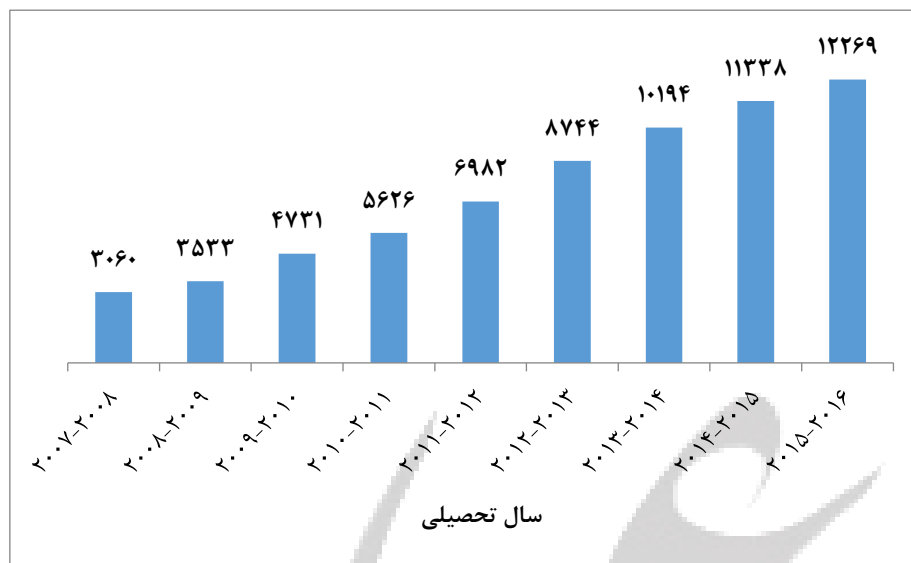
جدول ۵- کشورهای که میزبان بیش از هزار دانشجوی ایرانی هستند^{۱۱۱}

رتبه	کشور	تعداد دانشجو
۱	امریکا	۱۲۲۶۹
۲	ترکیه	۵۳۰۲
۳	کانادا	۴۲۵۴
۴	آلمان	۳۷۹۱
۵	ایتالیا	۳۴۹۵
۶	مالزی	۳۲۹۳
۷	اماره متحده عربی	۲۳۹۳
۸	استرالیا	۲۳۵۲
۹	انگلستان	۲۰۸۲
۱۰	فرانسه	۱۶۵۳
۱۱	هندوستان	۱۵۴۴
۱۲	سوئد	۱۳۰۳
۱۳	اتریش	۱۱۴۷
	تعداد کل دانشجویان ایرانی مقیم خارج	۵۳۲۲۱

ضمناً باید افزود که مطابق آمارهای مؤسسات آمریکایی در خصوص روند مهاجرت دانشجویان ایرانی به آمریکا، جمهوری اسلامی ایران طی سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۳ میلادی، بیشترین سهم از جمعیت دانشجویان خارجی مقیم آمریکا را در اختیار داشته است.

نمودار ۷- تعداد دانشجویان ایرانی شاغل به تحصیل در آمریکا

نمودار ۸- تعداد دانشجویان ایرانی شاغل به تحصیل در آمریکا

در سال تحصیلی ۲۰۱۶ - ۲۰۱۵ تعداد دانشجویان ایرانی شاغل به تحصیل در آمریکا به ۱۲۲۶۹ دانشجو رسیده است. که حضور این تعداد دانشجو در سال‌های پس انقلاب در آمریکا یک رکورد محسوب می‌شود.

تصویب سیاست‌ها و اولویت‌های علم و فناوری کشور برای بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰

شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) کشور در خرداد ماه ۹۶ «سیاست‌ها و اولویت‌های علم و فناوری کشور برای بازه زمانی ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰» را به تصویب رساند. این سیاست‌ها در دو بخش سیاست‌های علم و فناوری کشور و اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور، تدوین گردید. پس از آن نیز در همان جلسه آیین‌نامه نظام پایش و ارزیابی پژوهش، فناوری و نوآوری کشور تصویب شد^{۱۱۲}.

لازم است ذکر شود که اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور تا سال ۱۴۰۴ در نقشه جامع علمی کشور، تعیین گردیده است لذا تعیین سیاست‌ها و اولویت‌های جدید تا سال ۱۴۰۰ بدون همکاری با ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور از سوی شورای عطف محل اشکال به نظر می‌رسد. از طرفی بر اساس مأموریت ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور، وظیفه پایش و ارزیابی پژوهش، فناوری و نوآوری کشور نیز بر عهده خود ستاد است. بنابراین به نظر می‌رسد مصوبات اخیر شورای عالی عطف به‌نوعی موازی کاری با ستاد نقشه جامع علمی کشور خواهد بود.

^{۱۱۲} صورت جلسه مصوبات و مستندات بیستمین جلسه شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری / شماره: ۳/۱۲/۲۵۰